

In opdracht van: **Uitgevoerd door:**

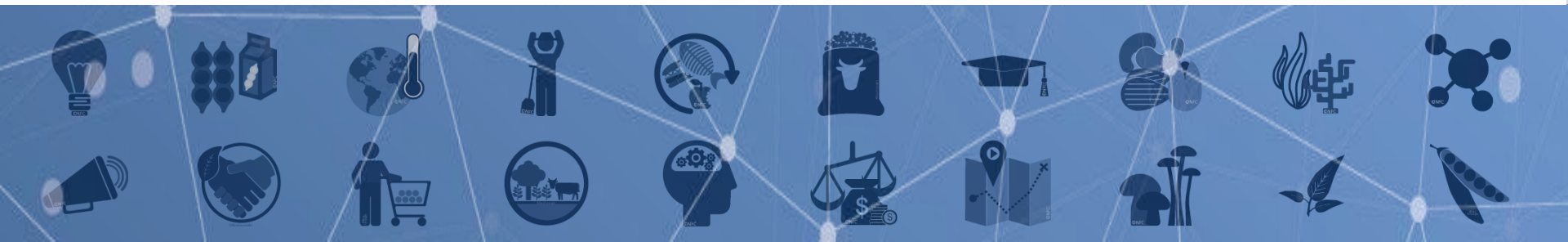
Inhoudelijke steun van:

Voorlopen in de eiwittransitie

Transitie-analyse

Juni, 2019

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

“Voorlopen in de eiwittransitie” – een analyse van de eiwittransitie in Nederland

Introductie

Achtergrond

- Voedsel en Klimaat, met de focus op de plantaardige eiwittransitie is een speerpunt van Stichting DOEN
- Stichting DOEN ziet kansen voor een versnelling van deze transitie en heeft NewForesight de opdracht gegeven om een analyse te doen

Doel

- Het in kaart brengen van de gewenste en huidige situatie van de eiwittransitie in Nederland, aan de hand van de markttransformatie theorieën van NewForesight
- De belangrijkste obstakels identificeren, en kansen herkennen die de groene eiwittransitie verder kunnen versnellen
- De volgende stappen bepalen die kunnen worden ondernomen om de transitie te versnellen

Aanpak

Deze analyse bestaat uit 3 stappen

1. Voorbereidend onderzoek op basis van literatuur en toepassing van NewForesight's transitie modellen
2. Interviews met experts
3. Inhoudelijke afstemming met DOEN en inhoudelijke partners GPA, Transitiecoalitie Voedsel en provincie Flevoland om te borgen dat de belangrijkste zaken opgenomen zijn in de analyse

Deze transitie-analyse is gebaseerd op interviews met experts die de verschillende stakeholdergroepen vertegenwoordigen

Geïnterviewde experts

Yvonne Koorengel
Sr. beleidsmedewerker
Ministerie LNV

Brigitte de la Cousine
Sr. projectleider
Eiwittransitie
Provincie Flevoland

Stacy Pyett
Program Manager
Proteins for Life
WUR

Stefan Breukel
Ketenmanager
Ministerie LNV

Liliane van Heteren
Manager Duurzaamheid
Albert Heijn

Wouter-Jan Schouten
Theme Director
Sust. Food Systems
TI Food and Nutrition

Henk Westhoek
Sector Water,
Landbouw en Voedsel
PBL

Els van Diermen
Sectorspecialist Food
Rabobank

Corné van Dooren
Duurzaam Eten
Voedingscentrum

Hanneke Muilwijk
Afd. Water, Landbouw
en Voedsel
PBL

Martine Boon
Hoofd F&A Education
& Engagement
Rabobank

Natascha Kooiman
Transitieversteller
Transitiecoalitie
Voedsel

Erik Koldewey
Projectmanager
Agro&Food Program
Provincie Overijssel

Casper Zulim de Swarte
Sr. Adviseur Voedsel-
transitie
Smart Food Alliance

Jeroen Willemsen
Oprichter
Green Protein Alliance

Kees Pieters
Projectleider Food &
Innovatie
Provincie Gelderland

Henk Vermeer
Projectmanager
Sojateelt
Agrifirm

Freija Vermeer
Program Manager
Stichting DOEN

Paula Rijkens
Smart Processing /
Duurzame eiwitvoorziening
Provincie Noord-Brabant

Pieter Goudswaard
Projectmanager Food
& Agribusiness
MVO Nederland

Maarten Derksen
Teammanager
Stichting DOEN

Executive summary (1/2) – Conclusies

De eiwittransitie

- Onderdelen van de eiwittransitie bevinden zich in verschillende fases
- Het maken van dit onderscheid biedt kansen voor een maatwerk aanpak
 - Productie – Meer plantaardig: van 1^e naar 2^e fase
 - Consumptie – Betere voedselomgeving: van 2^e naar 3^e fase
 - Productie - Minder dierlijk: 1^e fase
- In elke fase zullen de belangrijkste stakeholders een andere rol en verantwoordelijkheid moeten vervullen om succesvol te zijn

Huidige situatie: uitdagingen

- In de afgelopen jaren is er veel gebeurd in de eiwittransitie en hoewel de transitie in volle gang is zijn er nog de nodige uitdagingen:
- **Consumptie – Betere voedselomgeving**
 - Vergroten beschikbaarheid gezonde bewerkte en onbewerkte plantaardige producten
 - Verbeteren informatie en promotie van goede eiwitbalans consument
- **Productie – Meer plantaardig**
 - Vergroten lokale productie bestaande plantaardige teelt
 - Verbreden productie met nieuwe/alternatieve eiwitbronnen
- **Productie – Minder dierlijk**
 - Betrekken van de vlees- en zuivel sector bij de eiwittransitie

Gewenste situatie: waar is al consensus en waar niet?

	Waar is al consensus over?	Waar bestaan nog meerdere visies over?
Context	<ul style="list-style-type: none"> • Eiwittransitie onderdeel van transitie naar duurzaam voedsel- en landbouw systeem 	<ul style="list-style-type: none"> • Efficiëntie vs. Regeneratief
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Behoeftte aan overkoepelende doelstelling • Balans in eiwitconsumptie 	<ul style="list-style-type: none"> • Verhouding • Einddatum • Definities
Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> • Holistische aanpak • Gehele productieketen 	<ul style="list-style-type: none"> • Consumptie vs. productie
Voortgang	<ul style="list-style-type: none"> • 3 deeltransities 	<ul style="list-style-type: none"> • 'Transitiebril' niet gedeeld

Uit de analyse blijkt dat het raadzaam is op de Nationale Eiwitstrategie in te zetten – hierbij zijn drie aanbevelingen geformuleerd

Executive Summary (2/2) – Aanbevelingen

Zet in op de Nationale Eiwitstrategie

- De Nationale Eiwitstrategie is op dit moment het meest logische platform om te gebruiken om de eiwittransitie te versnellen
- Er wordt momenteel gewerkt aan het opzetten van een proces en het is goed om hier op voort te bouwen en niet om een parallel traject te starten dat verwarring zal veroorzaken
- Creëer duidelijkheid over *wat* de verhouding moet zijn, en per *wanneer* dit bereikt moet zijn

Focus op transitie die al ver zijn

- Om de transitie te versnellen is het goed om de focus te leggen op waar er al draagvlak is
- Er zijn 3 deeltransities en op 2 van deze transitie is veel draagvlak:
 - Consumptie – betere voedselomgeving
 - Productie – meer plantaardig

Verbind de 2 paradigma's en bijbehorende stakeholders

- Een succesvolle transitie vraagt om een holistische aanpak
- Er zijn op het moment twee groepen stakeholders die 2 paradigma's vertegenwoordigen (consumptie is leidend vs. productie is leidend)
- Het is belangrijk dat beide groepen betrokken worden in het ontwerp en de uitvoering

Borg een goed proces

- Borg de zes succesfactoren van een markttransformatie
 - Een gedeelde heldere visie op de eiwittransitie
 - Een actiegerichte strategie
 - Verduidelijking van rollen & verantwoordelijkheden
 - Uitwerking van een duurzame business case
 - Gezamenlijke monitoring & evaluatie
 - Een effectieve organisatie van het proces

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

Een belangrijke conclusie is dat er op het gebied van context, doelstelling, inhoud en voortgang veel consensus is

Consensus & meerdere visies

	Waar is consensus over?	Waar bestaan nog meerdere visies over?
Context 	<ul style="list-style-type: none"> De eiwittransitie is onderdeel van de transitie naar een duurzaam voedsel- en landbouw systeem Dit systeem van de toekomst heeft een positieve impact op mens en milieu 	Twee paradigma's: <ul style="list-style-type: none"> Efficiëntie maximaliseren door zo veel mogelijk kilo's produceren met zo min mogelijk productiemiddelen Regeneratieve landbouw met een positieve impact op biodiversiteit, waterkwaliteit en bodem
Doelstelling 	<ul style="list-style-type: none"> Behoeft aan duidelijke overkoepelende doelstelling Meer balans in de consumptie verhouding Daling gemiddelde eiwitconsumptie per persoon 	<ul style="list-style-type: none"> De gewenste verhouding (bijv. 50/50 of 60/40) De gewenste einddatum (bijv. 2025 of 2030) Definities (zoals betekenis van de termen 'reguliere', - 'alternatieve' - en 'nieuwe' eiwitbronnen)
Inhoud 	<ul style="list-style-type: none"> Succesvolle transitie vraagt om holistische aanpak Gehele keten: productie, verwerking, aanbod en vraag Het is belangrijk om voort te bouwen op wat er al is 	Twee paradigma's: <ul style="list-style-type: none"> Consumptie is leidend – door voedselpatronen te veranderen zal ook de productie volgen Productie is leidend – door productie aan te passen verandert het aanbod en daardoor consumptie
Voortgang 	<ul style="list-style-type: none"> De eiwittransitie omvat 3 deeltransities : <ul style="list-style-type: none"> - Consumptie – Betere voedselomgeving - Productie – Meer plantaardig - Productie – Minder dierlijk 	<ul style="list-style-type: none"> Niet alle stakeholders bekijken de transitie vanuit een holistische 'transitiebril' Om die reden is er nog geen algemeen gedeelde opvatting over hoe ver verschillende deeltransities zijn

Deze analyse beoogt meer inzicht te geven in de huidige situatie, de voortgang van de eiwittransitie en aanbevelingen om deze te versnellen

Relevante vragen van dit onderzoek

	Relevante vragen	Hoofdstuk
<p>Doelstelling</p> 	<p>Hoe kan de eiwittransitie worden versneld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke transitie moeten worden versneld? • Wat is de inhoud? • Hoe ziet het juiste proces eruit? • Welk initiatief is het meest logisch als kartrekker? 	 <p>Toekomst – Conclusies & aanbevelingen</p>
<p>Inhoud</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat gaat goed? • Waar liggen kansen voor versnelling? • Wie zijn de belangrijkste stakeholders? • Wat zijn de belangrijkste initiatieven? 	 <p>Huidige situatie – Barrières en stakeholders</p>
<p>Voortgang</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • In welke fase bevinden de verschillende deeltransities zich? • Wat zijn de kenmerken van deze fases? • Wat zijn de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende stakeholders? 	 <p>De eiwittransitie – Analyse van de transitie</p>

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

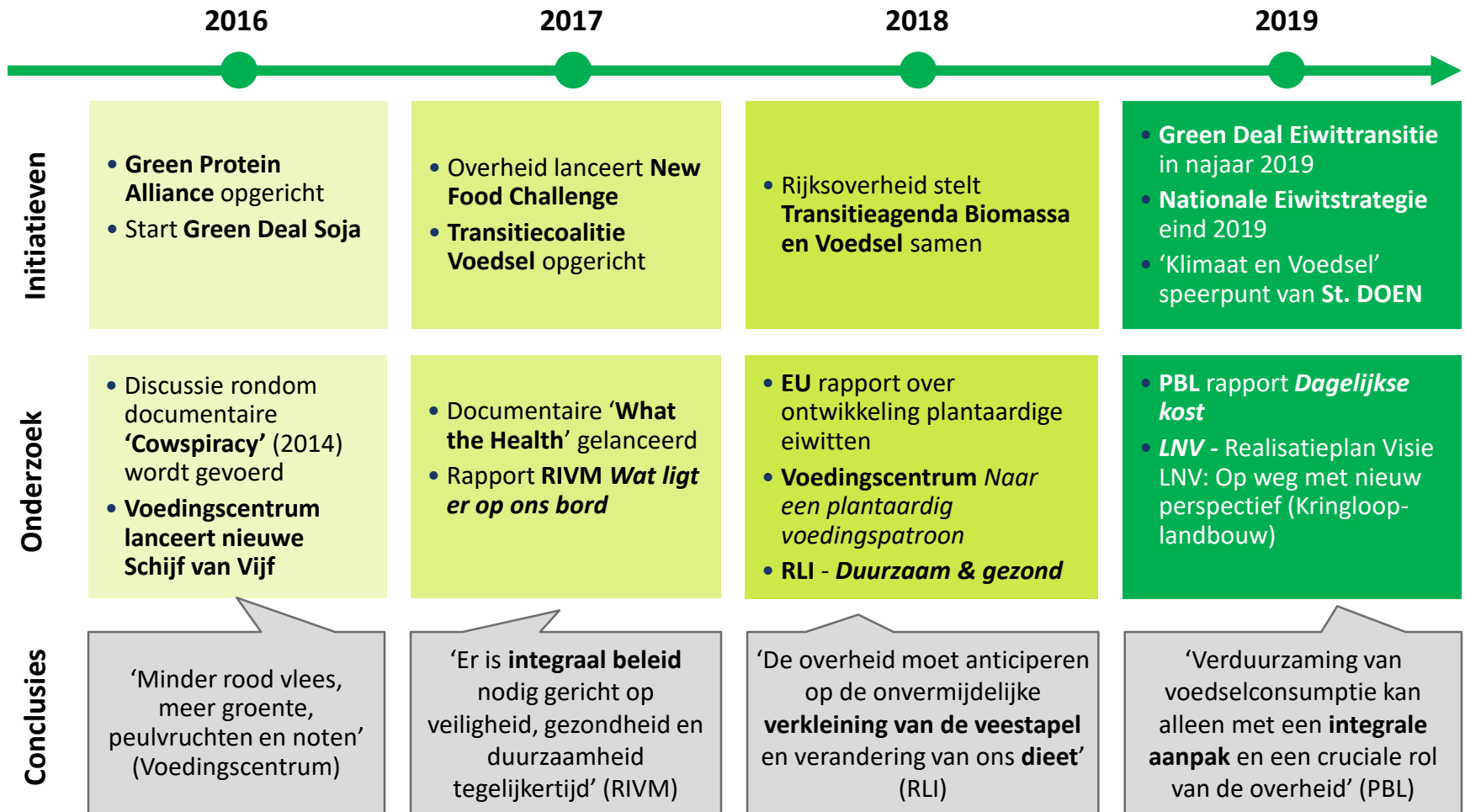
De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

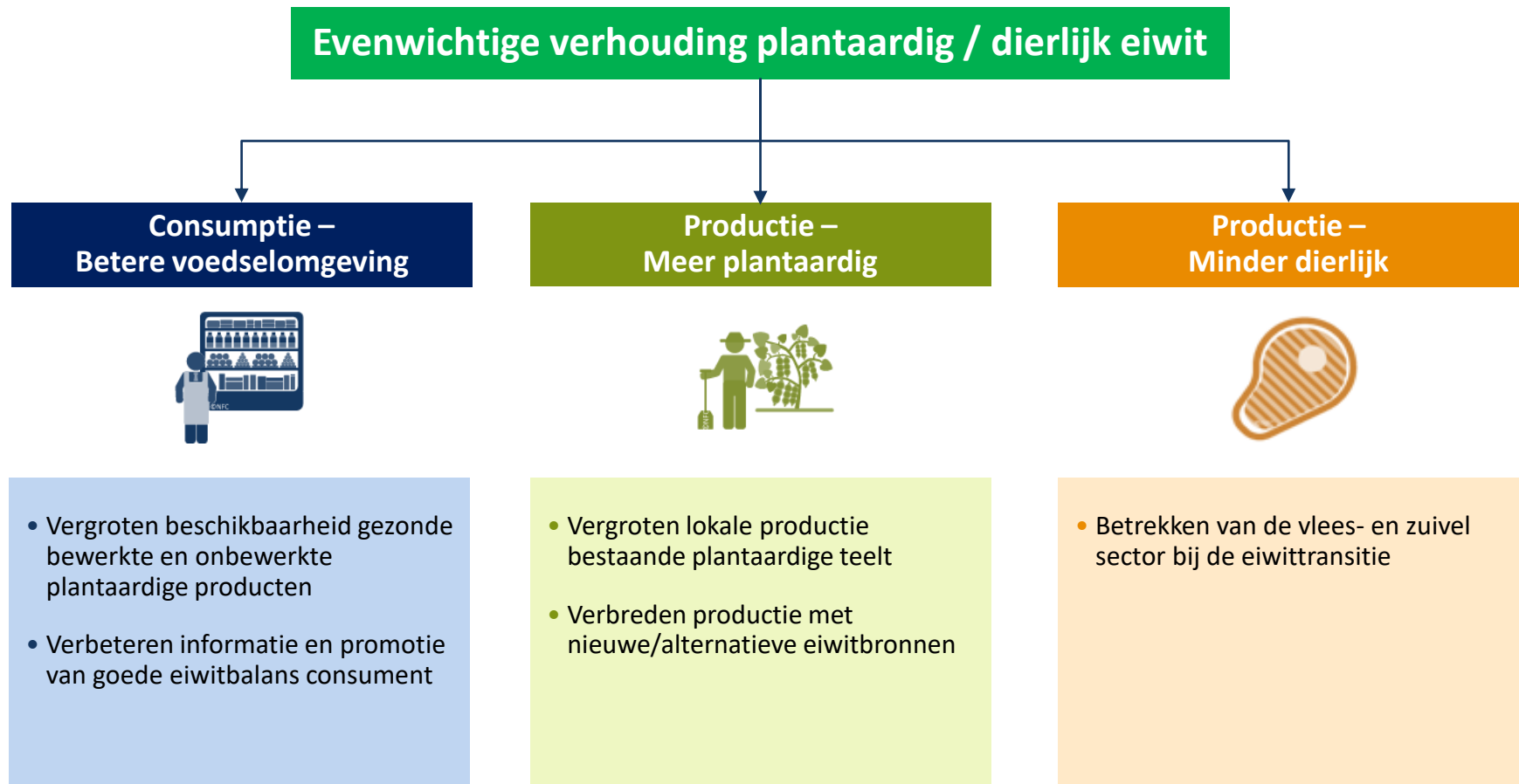
De eiwittransitie heeft in de afgelopen jaren steeds meer momentum gekregen door toenemend onderzoek en initiatieven

Tijdslijn van de eiwittransitie

Hoewel de transitie in volle gang is, zijn er nog de nodige kansen – deze kansen vallen onder drie ‘deeltransities’

Overzicht van de deeltransities

Consumptie – Betere Voedselomgeving (1/2)

Vergroten beschikbaarheid - plantaardige producten

- ✓ **Voor gehele Voedselomgeving geldt: Toenemend aantal aanjagers en individuele organisaties van de eiwittransitie**
 - Green Protein Alliance, Transitiecoalitie Voedsel, Smart Food Alliance, Alliantie Verduurzaming Voedsel
- ✓ **Groeiend aantal organisaties en initiatieven dat voedselomgeving afstemt op eiwit-verhouding**
 - Meer publieke instellingen naar vegetarische catering (Bijv. Min. OCW, Gem. Amsterdam)
- ✓ **Groei aanbod is sector-breed: van big food tot specialisten**
 - Overnames Unilever van De Vegetarische Slager, Nestlé van Garden Gourmet
 - Groeiend aantal specialisten (Jack Bean, Dutch Weed Burger) die plantaardige eiwitten als iets 'op zichzelf' presenteren
- **Richt voedselomgeving in organisaties in met meer plantaardige eiwitten**
 - Aanbod retail, horeca, catering bevat nog geen wenselijke eiwit-verhouding
 - Publieke ruimtes (bijv. scholen, stations) bieden nog weinig aanbod in natuurlijke eiwitten
- **Vergroot gebruik van meetbare doelstellingen voor aanbieders**
 - Veel aanbieders (retailers) verenigd in coalities, maar nog zonder meetbare doelstellingen (zoals min. percentage plantaardige producten)
 - Betrek het bedrijf integraal, incl. category managers
- **Reguleer de voedselomgeving strakker door (lokale) overheden**
 - De Omgevingswet van 2021 biedt gemeentes de kans de voedselomgeving beter te reguleren

Vergroten beschikbaarheid - bewerkte plantaardige producten

- ✓ **Aanbod vleesvervangers is enorm gegroeid in de afgelopen jaren en de verwachte groei is hoog**
 - In 2015-2017 kende de markt voor vleesvervangers een gem. jaarlijkse volumegroei van bijna 15% t.o.v. 2,5% gem. jaarlijkse daling van vleesverkoop²
 - Marktomvang in 2018 is 100 miljoen euro, verwachte groei van 40% in 2022²
- **Vergroot prijs-competitiviteit van bewerkte plant. producten t.o.v. vlees**
 - Bewerkte plantaardige alternatieven zijn nog relatief duur t.o.v. vlees
 - Relatieve prijsverlaging door bijv. opschalen plantaardige productie, of wettelijke *true pricing* van vlees
- **Verhoog kwaliteit van bewerkte plantaardige producten**
 - Vleesvervangers hebben vaak nog een lage gezondheidswaarde, met bijv. veel zout en weinig eiwit
 - Verhogen van de kwaliteit komt daarom de vraag ten goede

Consumptie – Betere Voedselomgeving (2/2)

Vergroten beschikbaarheid - onbewerkte plantaardige producten

- ✓ **Groeiend aantal initiatieven dat peulvruchten, bonen en noten promoot**
 - Voedingscentrum 'Er is meer dan Vlees' campagne
 - GPA 'Zo kan het ook' campagne
 - Dutch Cuisine en de 'Nieuwe Nederlandse keuken' gebruikt 80% plantaardige eiwitten
- ❑ **Stimuleer bewustwording en kennis plantaardige eiwitten bij consument**
 - Er is nog relatief weinig besef van alle mogelijkheden plantaardige eiwitten
 - Beperkte vermarkting van peulvruchten, noten, bonen en andere onbewerkte eiwitbronnen
 - Beperkt onderwijs en campagne voor voedselvaardigheden van consument

Verbeteren informatie en promotie van goede eiwitbalans consument

- ✓ **Consumentenbewustzijn voor plantaardige eiwitten sterk toegenomen**
 - Vleesconsumptie in 2007-2016 met 8% gedaald³
 - Schijf van Vijf adviseert een verhouding van 50/50 plantaardig/dierlijke eiwitten
 - Campagnes van Voedingscentrum, GPA 'Zo kan het ook' en anderen
- ❑ **Breng boodschap over plantaardige eiwitten meer genuanceerd en beter geïnformeerd over**
 - Er is nog veel onbekend over milieu- en gezondheidsimpact van plantaardige eiwitten
 - Daarom is het belangrijk dat het genuanceerd wordt gecommuniceerd
 - Anders is het risico dat je mensen later verliest
- ❑ **Stimuleer boodschap dat totale eiwitconsumptie ook moet dalen**
 - Huidige gemiddelde totale eiwitconsumptie is hoger dan nodig
 - Stem ook hier de boodschap per doelgroep af
- ❑ **Pas boodschap aan op doelgroep om de consument echt te bereiken**
 - Een generieke boodschap bereikt slechts een klein deel, en kan een negatief effect hebben op gedrag van anderen
 - Grote verschillen in dierlijke/plantaardige consumptie en tussen inkomensklassen, leeftijd, gender, cultuur

Productie – Meer plantaardig

Vergroten lokale productie bestaande plantaardige teelt

- ✓ **Lokale productie plantaardige eiwitten groeit en wordt gestimuleerd**
 - Areaal eiwithoudende gewassen toegenomen met 38% in 2008-2018, tot 0,51% van totaal areaal cultuurgrond⁴
 - Dit omvat gewassen als luzerne, veldbonen, soja, voedererwt en lupine
- **Verbeter business case voor boeren van plantaardige eiwitteelt**
 - Niet stimuleren via subsidies (denk aan instorting sojamarkt '92), wel een gelijk wettelijk speelveld creëren binnen EU
 - Betere afstemming vraag/aanbod: Meer opschaling en trans-provinciale verbinding van bestaande plantaardige teelt leidt tot grotere vraag verwerkers
- **Stimuleer kwaliteitsverbetering bestaande eiwitten**
 - Hogere voedingswaarde en opbrengsten door veredeling en rasontwikkeling
 - In toepassing van natuurlijke eiwitten, vergroot aandeel humane voeding t.o.v. diervoeder: van 7% naar 30%

Verbreden productie met nieuwe/alternatieve eiwitbronnen

- ✓ **Stijging van koplopers dat experimenteert met nieuwe en alternatieve eiwitbronnen**
 - Modern mondiaal dieet is beperkt: 75% is afkomstig van 12 typen planten en 5 typen dieren⁵
 - Daarom ruimte voor alternatieve eiwitbronnen als quinoa, kidneybonen, wilde rijst, kroos, zeewier, insecten en paddenstoelen
 - Bedrijven in zeewier (Dutch Weed Burger), insecten (Protix), paddenstoelen (RotterZwam)
- ✓ **Kenniscentra stimuleren innovatie rondom invoer en toepassing van nieuwe eiwitbronnen**
 - Kenniscentra als WUR, HAS, NIZO en Protein Competence Centre actief in onderzoek naar nieuwe (plantaardige) eiwitbronnen en toepasbaarheid als ingrediënt voor de voedselindustrie
- ✓ **Financiering vanuit overheid voor ontwikkeling van o.a. alternatieve/nieuwe eiwitbronnen**
 - Onderzoeksgeld beschikbaar in Kennis- en innovatieagenda, gericht op o.a. (plantaardige) eiwitbronnen
- **Richt wetgeving in op toepassing van nieuwe/alternatieve eiwitbronnen**
 - Hoge voederconversie van insecten biedt kansen
 - Maar huidig verbod op insecten-voeder limiteert ontwikkeling en toepassing
 - Veel alternatieve eiwitproducten nog geen officieel erkende voedselbron en kunnen niet als zodanig worden gedistribueerd
- **Stimuleer innovatie rondom eiwitbronnen bij koplopers**
 - Bundel financiering gericht op R&D plantaardige eiwitten
 - Vergroot kennis middels haalbaarheidsstudies en vorming van netwerken

⁴CBS (2019)

⁵FAO (2004)

Productie – Minder dierlijk

Betrek vlees- en zuivelsector

✓ **Veel maatschappelijk en politiek animo rondom verduurzaming vlees- en zuivelsector**

- Klimaatagenda focust op duurzaamheid en circulaire landbouw
- Landbouwsector zelf tevens actief in duurzaamheid (Land- en Tuinbouworganisatie Nederland, Nederlandse Zuivel Organisatie)

✓ **Vleessector richt zich meer op plantaardige markt**

- Vleesverwerker Encko door als vegetarische Vivera Food Group
- Overname Alpro door Danone

✓ **Gestart met *true pricing* initiatief**

- Prijs voor vlees waarin de externe effecten zijn verwerkt met een eerlijk inkomen voor de boer
- Project 'True price en True Cost in Food & Agri' van start, als initiatief van Transitiecoalitie Voedsel, True Price, EY, Soil & More en WUR, met subsidiesteun Min LNV

□ **Geef in overheidsbeleid meer prioriteit aan eiwittransitie**

- Uiteindelijk dient absolute dierlijke productie ingeperkt te worden
- Echter, eiwittransitie nog kleine rol toebedeeld in overheidsagenda
- Anticipeer hier daarom als overheid op: schep duidelijkheid over de beperkte ruimte voor vlees- en zuivelproductie, en faciliteer boeren in een eventuele overstap naar plantaardige productie⁶

□ **Geef binnen vlees- en zuivelsector meer prioriteit voor de eiwittransitie**

- Dit betreft brancheorganisaties zoals Land- en Tuinbouw Organisatie, Centrale Organisatie Vleessector, Nederlandse Zuivel Organisatie
- Er is aandacht voor duurzaamheid, maar nog weinig voor de eiwittransitie
- Positieve ontwikkelingen in zuivelsector, o.a. met Akkoord Grondgebondenheid en Biodiversiteitsmonitor

□ **Neem ook de export in acht bij de eiwittransitie**

- Groot deel van NLse vleesproductie bestemd voor export
- Focus daarom niet slechts op minder consumptie en productie dierlijke eiwitten voor nationale markt, maar let ook op rol van exportsector

□ **Stimuleer lokale productie van plantaardige alternatieven voor veevoer**

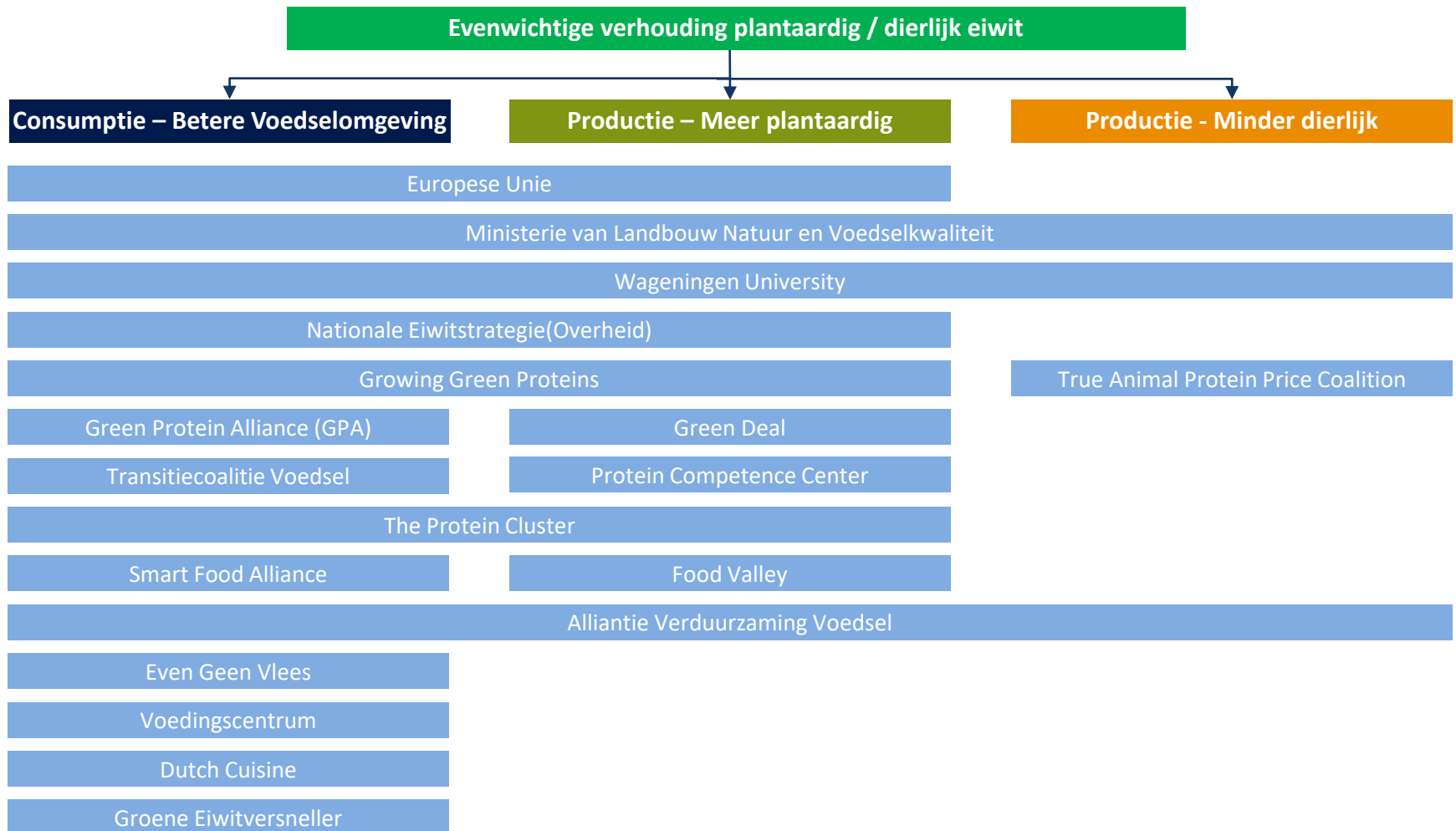
- Betrek de diervoedersector, o.a. Nevedi
- Stimuleer lokale en nieuwe eiwitbronnen voor diervoederteelt, in de vorm van lokale natuurlijke gewassen en diermeel uit dierlijke reststromen

□ **Geef ruimte aan productie veevoer uit dierlijke reststromen**

- Diermeel uit dierlijke reststromen, zoals slachtbijproducten en kadavers, kan als basis voor veevoer dienen
- Huidige EU-wetgeving verbiedt de meeste van dit soort activiteiten

Er zijn veel aanjagers en coalities actief binnen de eiwittransities

Overzicht van coalities (aanjagers)

Er wordt op dit moment gewerkt aan het formuleren van een Nationale Eiwitstrategie die naar verwachting eind 2019 klaar zal zijn

Nationale Eiwitstrategie (1/3) – introductie

Wat?

Nationale strategie om de lokale productie en consumptie van plantaardige eiwitten te vergroten

- Productie eiwitrijke teelten
- Diervoeders
- Consumptie
- Innovatie en Kennis

Waarom?

- Aanleiding is oproep vanuit de EU aan lidstaten om meer zelfvoorzienend te worden in plantaardige eiwitproductie
- Voor consumptie plantaardige eiwitten (diervoer, humane consumptie) is EU grotendeels afhankelijk van import

Wie?

Huidig proces wordt georganiseerd door:

- Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit en Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
- De provincies Flevoland, Gelderland, Overijssel en Noord-Brabant

Volgende stap?

- Verwachte datum Nationale Eiwitstrategie is eind 2019
- Eerste stakeholdersessie vindt plaats op 26 juni, hiervoor worden circa 50 stakeholders uitgenodigd en zal worden afgestemd hoe het proces zal worden vormgegeven

Het *versnellen* van een transitie heeft enkele uitgangspunten die van toepassing kunnen zijn op de Nationale Eiwitstrategie

Nationale Eiwitstrategie (2/3) – *versnellen* van een transitie

Draagvlak

Er is draagvlak onder stakeholders voor de ontwikkelingen binnen de transitie

Richting bepalen

De transitie wordt versneld in een voor iedereen eenduidige richting

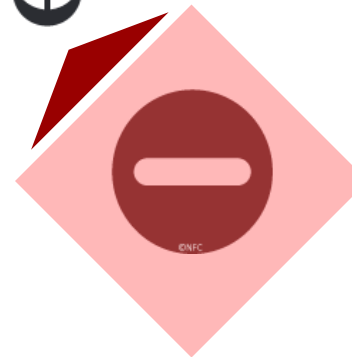
Versnellers stimuleren

Bestaande initiatieven worden samengebracht, in plaats van dat nieuwe initiatieven worden gestart

Beperkingen wegnemen

Factoren die de transitie vertragen worden geïdentificeerd en weggenomen

De Nationale Eiwitstrategie is daarom nu het meest logische platform om de eiwittransitie te versnellen, maar er zijn ook risico's

Nationale Eiwitstrategie (3/3) – Kansen en risico's

	Kansen	Risico's
Focus	<ul style="list-style-type: none"> • Multi-stakeholder aanpak • Integrale samenwerking stimuleren tussen alle stakeholders binnen de productieketen 	<ul style="list-style-type: none"> • Nauwe keten-focus • Uitsluitend focus op landbouw
Paradigma's	<ul style="list-style-type: none"> • Integreeren productie- en consumptie-paradigma • Focus op vraag/aanbod en primaire productie plantaardige productie 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitsluitend productie • Focus op vlees- en zuivelsector en primaire plantaardige productie
Beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Integraal beleid dat is afgestemd met verschillende beleidsterreinen en Ministeries zoals <ul style="list-style-type: none"> - Nieuw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, - Kennis- en Innovatieprogramma's, - Missiegedreven programma's 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen afstemming interministerieel beleid
Proces	<ul style="list-style-type: none"> • Helder proces • Capaciteit om een heldere lange-termijn visie te creëren met duidelijke accountability en monitoring & evaluatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Onduidelijk proces • Geen effectief proces, waarin de zes succesfactoren (zie aanbevelingen) niet geïntegreerd worden en rolverdeling niet duidelijk is

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

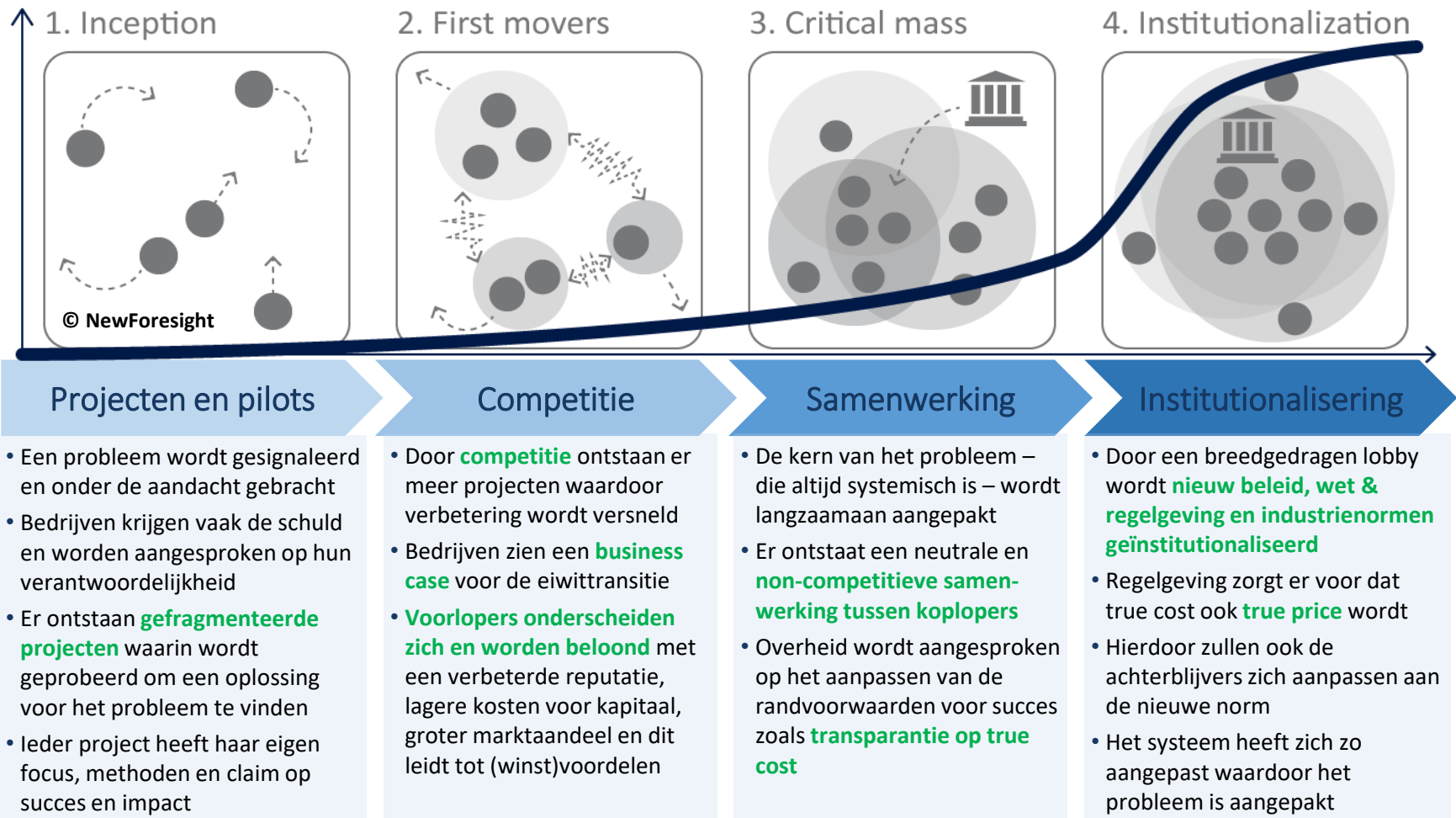
De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

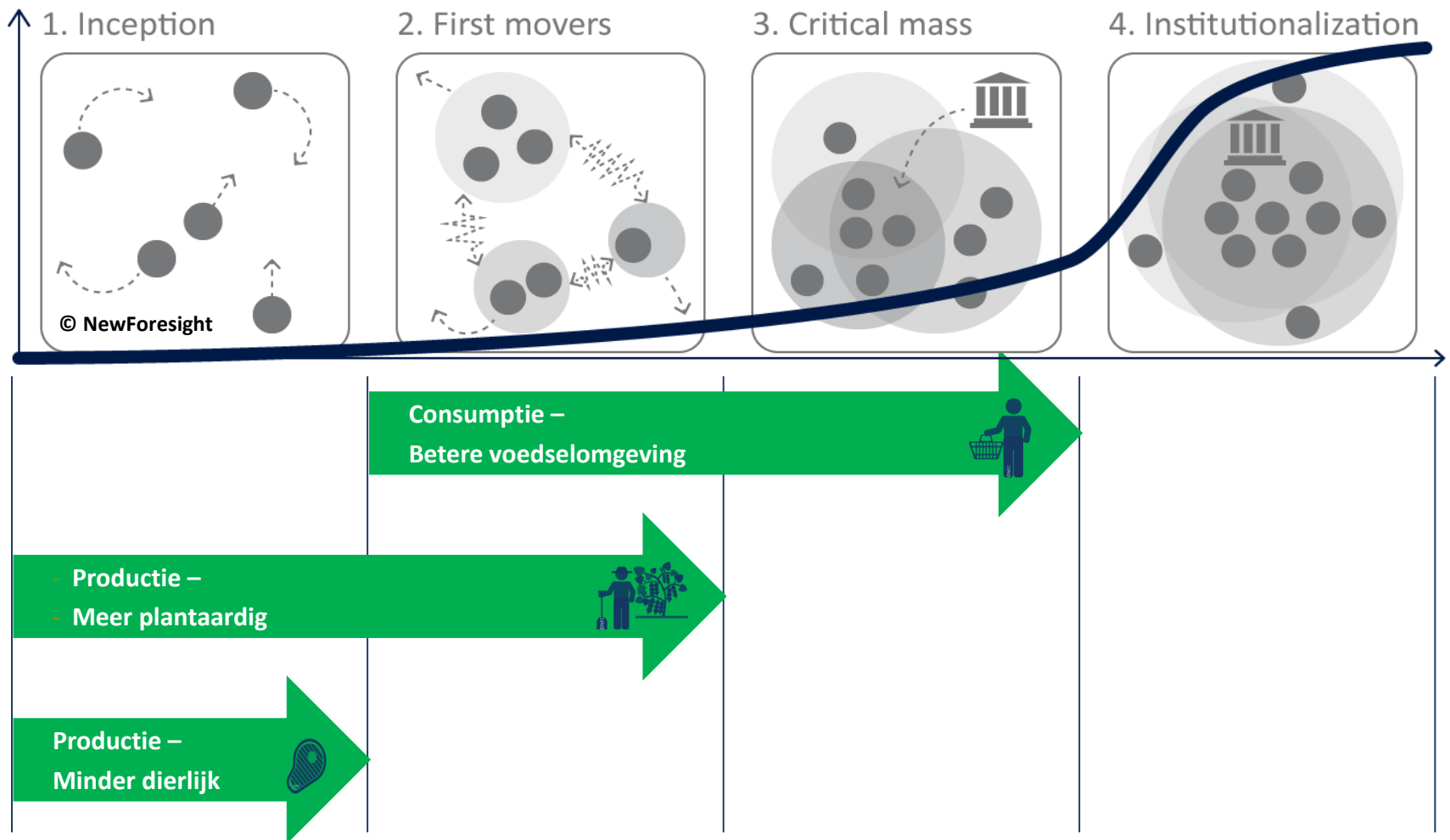
Een transitie (of marktransformatie) is een proces dat vier opeenvolgende fases kent ...

Marktransformatie – de S-curve

Onderdelen van de eiwittransitie bevinden zich in verschillende fases – het maken van dit onderscheid biedt kansen voor een maatwerk aanpak

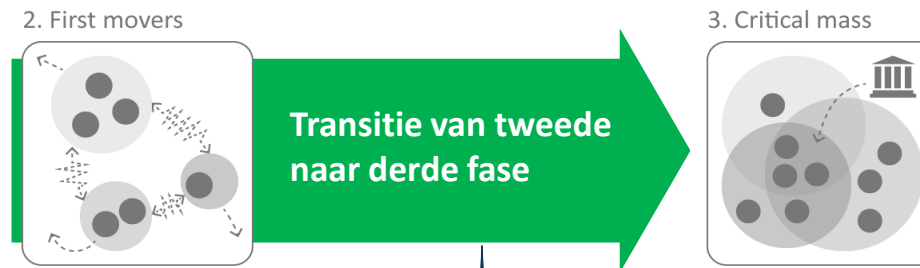
Overzicht s curve en fases verschillende transitie

Consumptie – Betere voedselomgeving

Deze transitie is op weg van de tweede naar de derde fase

De eiwittransitie – fase op de S-curve

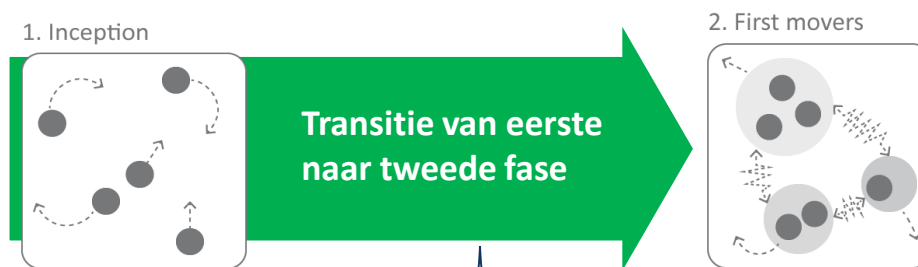

	Kenmerken van de derde fase	Situatie eiwittransitie
Initiële respons en mate van bewustzijn	<ul style="list-style-type: none">• Hoog bewustzijn: continuïteit staat op het spel• Belangrijke 'change agents' zijn coalities waarin voormalige concurrenten samenwerken en overheid• Sector en nationale overheden moeten samenwerken, investeren, en de spelregels veranderen	<ul style="list-style-type: none">• Gehele voedselsector doordrongen van de urgentie van eiwittransitie en verduurzaming• Nationale en regionale overheden zijn geactiveerd en er zijn veel platforms en aanjagers actief• Er liggen kansen voor intensivering samenwerking
Beperkingen van oplossingen en barrières	<ul style="list-style-type: none">• Gebrek aan duidelijkheid waar de sector samenwerkt en concurreert• Gebrek aan vertrouwen tussen partijen om samen te werken en kennis te delen	<ul style="list-style-type: none">• Eiwittransitie behelst verscheidenheid aan sectoren: plantaardig, dierlijk, bewerkt, onbewerkt• Er zijn 'eilanden' van coalities en/of stakeholders die nog niet altijd duidelijk weten hoe samen te werken
Wat is belangrijk in deze fase?	<ul style="list-style-type: none">• Creëer een overkoepelende visie en duidelijke transitie-paden• Formuleer gedeelde KPI kaders en rollen• Houd spelers verantwoordelijk	<ul style="list-style-type: none">• Zie conclusies en aanbevelingen

Productie – Meer plantaardig

Deze transitie is op weg van de eerste naar de tweede fase

De eiwittransitie – fase op de S-curve

	Kenmerken van de tweede fase	Situatie eiwittransitie
Initiële respons en mate van bewustzijn	<ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven zien voordelen van <i>first mover</i> zijn; • Duurzaamheid is gekoppeld aan kernactiviteiten • Achterblijvers: <i>low profile</i> blijven en hopen dat de aandacht verdwijnt. • Belangrijkste 'change agents' zijn koplopers 	<ul style="list-style-type: none"> • Aantal koplopers (boeren) actief in produceren van (droge en verse) soja en andere eiwitrijke gewassen o.a. binnen Green Deal (droge) soja • Daarnaast zijn er ook innovatieve bedrijven die producten maken van algen en zeewier
Beperkingen van oplossingen en barrières	<ul style="list-style-type: none"> • Verandering landbouw voornamelijk gedreven door beloningen, certificering en steun • Programma's bereiken beperkt aantal boeren 	<ul style="list-style-type: none"> • Teelt veel eiwitrijke gewassen nog niet rendabel; lage saldoberekening en voornamelijk gedreven door programma's (Green Deal soja; 'sojapool') • Schaal is nog relatief laag, zowel qua hoeveelheid boeren als qua totale productie in Nederland
Wat is belangrijk in deze fase?	<ul style="list-style-type: none"> • Creëer <i>best practices</i> die een competitief voordeel geven aan <i>first movers</i> • Geef positieve aandacht aan <i>first movers</i> en oefen druk uit op achterblijvers • Wakker competitie aan 	<ul style="list-style-type: none"> • Zie conclusies en aanbevelingen

Productie – Minder dierlijk

Deze transitie is op weg van de eerste naar de tweede fase

De eiwittransitie – fase op de S-curve

	Kenmerken van de eerste fase	Situatie eiwittransitie
Initiële respons en mate van bewustzijn	<ul style="list-style-type: none"> • Problemen worden behandeld met ontkenning, defensieve acties en ongeloof • Problemen worden verkeerd begrepen, alleen de symptomen zijn zichtbaar • Initiële projecten worden gestart 	<ul style="list-style-type: none"> • Overheidsbeleid niet gericht op verkleinen veestapel • Eerste circulaire vleesbedrijven (bijv. <i>Kipster</i>, <i>Herenboeren</i>), <i>true pricing</i> initiatieven • Initiële afspraken zuivelsector: Akkoord Grondgebondenheid
Beperkingen van oplossingen en barrières	<ul style="list-style-type: none"> • Gefragmenteerde en concurrerende projecten • Beperkte en tijdelijke scope en impact • Niet schaalbaar; geen echte exit strategy • Oorzaken worden niet aangepakt 	<ul style="list-style-type: none"> • Huidig overheidsbeleid gericht op vergroten efficiëntie vlees- en zuivelsector • Informatievoorziening nog vanuit efficiëntie-paradigma (bijv. uitstoot per kilo vlees ipv per ha)
Wat is belangrijk in deze fase?	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Never waste a good crisis</i>: vergroot bewustzijn • Vind drukpunten van dominante spelers in systeem • Maak je eisen uitvoerbaar • Laat de eerste bedrijven 'voldoen', vier hun succes 	<ul style="list-style-type: none"> • Lobby en campagnevoering zijn belangrijke middelen om de heersende opvattingen uit te dagen en draagvlak voor alternatieven te vergroten • Laat zien wat de alternatieven zijn en zet voorlopers in de spotlight

In elke fase zullen de belangrijkste stakeholders een andere rol en verantwoordelijkheid moeten vervullen om succesvol te zijn

Rollen & verantwoordelijkheden per fase

	1. Inception	2. First movers	3. Critical mass	4. Institutionalization
Overheid 	<ul style="list-style-type: none"> • initieer pilots • stimuleer innovatie • geef subsidies 	<ul style="list-style-type: none"> • maak visie en criteria duidelijk • (h)erken / beloon koplopers • duurzame inkoop 	<ul style="list-style-type: none"> • creëer een visie en platforms • neem beleidsdrempels weg • koop alleen in bij voorlopers • subsidieer onrendabele top 	<ul style="list-style-type: none"> • neem politieke verantwoordelijkheid • zet wet- en regelgeving op / veranker • biedt financiële stimulans
Bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> • start met MVO • ondersteun goede doelen • neem deel aan projecten 	<ul style="list-style-type: none"> • onderscheidt je van anderen • omarm labels, rankings • werk samen met je waardeketen 	<ul style="list-style-type: none"> • vorm en participeer in platforms • formuleer een sector strategie • stel non-competitieve agenda op 	<ul style="list-style-type: none"> • werk mee aan wetgeving • positieve lobby • zorg dat achterblijvers er bij komen
NGO's 	<ul style="list-style-type: none"> • voer campagne • participeer in projecten • maak actie-agenda 	<ul style="list-style-type: none"> • beloon koplopers / straf achterblijvers • ondersteun strategie bedrijven • accepteer realiteit bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> • participeer in platforms • speel rol als waakhond • ga voor opschaling 	<ul style="list-style-type: none"> • discussieer met politiek • monitor de ontwikkeling • zorg voor transparantie
Financiële instellingen 	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteun goede doelen • start MVO of eigen stichting • begin projecten 	<ul style="list-style-type: none"> • beloon koplopers • ondersteun je klanten • biedt speciale groene services 	<ul style="list-style-type: none"> • participeer in platforms • help met structureren van oplossingen • positieve engagement bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> • voer (investerings)beleid in • durf ook uit te sluiten • blijf koplopers belonen
Onderzoek 	<ul style="list-style-type: none"> • geef urgentie aan • formuleer een agenda • bepaal frameworks 	<ul style="list-style-type: none"> • onderzoek best practices • monitor ontwikkeling • geef verbeterpunten aan 	<ul style="list-style-type: none"> • stap in ecosysteem bedrijven • adviseer politiek • monitor ontwikkeling 	<ul style="list-style-type: none"> • hamer op doorgaande verbetering • optimaliseer de instituties • wijs op bijeffecten

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

Conclusies

De eiwittransitie

- Onderdelen van de eiwittransitie bevinden zich in verschillende fases
- Het maken van dit onderscheid biedt kansen voor een maatwerk aanpak
 - Productie – Meer plantaardig: van 1^e naar 2^e fase
 - Consumptie – Betere voedselomgeving: van 2^e naar 3^e fase
 - Productie - Minder dierlijk: 1^e fase
- In elke fase zullen de belangrijkste stakeholders een andere rol en verantwoordelijkheid moeten vervullen om succesvol te zijn

Huidige situatie

- In de afgelopen jaren is er veel gebeurd in de eiwittransitie en hoewel de transitie in volle gang is zijn er nog de nodige uitdagingen:
- **Consumptie – Betere voedselomgeving**
 - Vergroten beschikbaarheid gezonde bewerkte en onbewerkte plantaardige producten
 - Verbeteren informatie en promotie van goede eiwitbalans consument
- **Productie – Meer plantaardig**
 - Vergroten lokale productie bestaande plantaardige teelt
 - Verbreden productie met nieuwe/alternatieve eiwitbronnen
- **Productie – Minder dierlijk**
 - Betrekken van de vlees- en zuivel sector bij de eiwittransitie

Gewenste situatie

	Consensus	Meerdere visies
Context	<ul style="list-style-type: none"> • Eiwittransitie onderdeel van transitie naar duurzaam voedsel- en landbouw systeem 	<ul style="list-style-type: none"> • Efficiëntie vs. Regeneratief
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Behoeftte aan overkoepelende doelstelling • Balans in eiwitconsumptie 	<ul style="list-style-type: none"> • Verhouding • Einddatum • Definities
Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> • Holistische aanpak • Gehele productieketen 	<ul style="list-style-type: none"> • Consumptie vs. productie
Voortgang	<ul style="list-style-type: none"> • 3 deeltransities 	<ul style="list-style-type: none"> • 'Transitiebril' niet gedeeld

Uit de analyse blijkt dat het raadzaam is op de Nationale Eiwitstrategie in te zetten – hierbij zijn drie aanbevelingen geformuleerd

Aanbevelingen

Zet in op de Nationale Eiwitstrategie

- De Nationale Eiwitstrategie is op dit moment het meest logische platform om te gebruiken om de eiwittransitie te versnellen
- Er wordt momenteel gewerkt aan het opzetten van een proces en het is goed om hierop voort te bouwen en niet om een parallel traject te starten dat verwarring zal veroorzaken
- Creëer duidelijkheid over *wat* de verhouding moet zijn, en per *wanneer* dit bereikt moet zijn

Focus op transitie die al ver zijn

- Om de transitie te versnellen is het goed om de focus te leggen op waar er al draagvlak is
- Er zijn 3 deeltransities en op 2 van deze transitie is veel draagvlak:
 - Consumptie – betere voedselomgeving
 - Productie – meer plantaardig

Verbind de 2 paradigma's en bijbehorende stakeholders

- Een succesvolle transitie vraagt om een holistische aanpak
- Er zijn op het moment twee groepen stakeholders die 2 paradigma's vertegenwoordigen (consumptie is leidend vs. productie is leidend)
- Het is belangrijk dat beide groepen betrokken worden in het ontwerp en de uitvoering

Borg een goed proces

- Borg de zes succesfactoren van een markttransformatie
 - Een gedeelde heldere visie op de eiwittransitie
 - Een actiegerichte strategie
 - Verduidelijking van rollen & verantwoordelijkheden
 - Uitwerking van een duurzame business case
 - Gezamenlijke monitoring & evaluatie
 - Een effectieve organisatie van het proces

De Nationale Eiwitstrategie heeft potentie om de uitgangspunten van een transitie-versnelling te integreren

Aanbeveling 1 – Zet in op de Nationale Eiwitstrategie

Draagvlak

- Met de stakeholder-bijeenkomst van 26 juni kan breed draagvlak gecreëerd worden, mits dit opgevolgd wordt met representatieve werkgroep-sessies

Richting bepalen

- De Nationale Eiwitstrategie kan het proces vormen waarin gezamenlijke doelstellingen worden bepaald

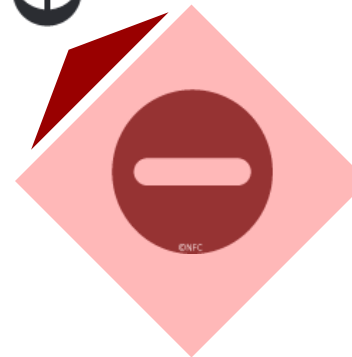
Versnellers stimuleren

- Bestaande coalities als de GPA, Transitiecoalitie Voedsel, en andere kunnen de krachten bundelen in de Nationale Eiwitstrategie

Beperkingen wegnemen

- Met een dialoog tussen alle stakeholders kunnen (wettelijke) beperkingen worden weggenomen

Binnen de deeltransities die al het verst zijn, zien experts nog een groot aantal kansen voor versnelling

Aanbeveling 2 – focus op de transitie die al ver zijn

Consumptie – Betere Voedselomgeving

Vergroten beschikbaarheid gezonde bewerkte en onbewerkte plantaardige producten

- Richt voedselomgeving in organisaties in met meer plantaardige eiwitten
- Vergroot gebruik van meetbare doelstellingen voor aanbieders
- Reguleer voedselomgeving strakker door overheden
- Vergroot prijs-competitiviteit van bewerkte plantaardige producten t.o.v. vlees

Verbeteren informatie en promotie van goede eiwitbalans consument

- Stimuleer bewustwording en kennis plantaardige eiwitten bij consument
- Breng boodschap over plantaardige eiwitten meer genuanceerd en beter geïnformeerd over
- Pas boodschap aan op doelgroep om de consument echt te bereiken
- Stimuleer boodschap dat totale eiwitconsumptie ook moet dalen

Productie – Meer plantaardig

Vergroten lokale productie bestaande plantaardige teelt

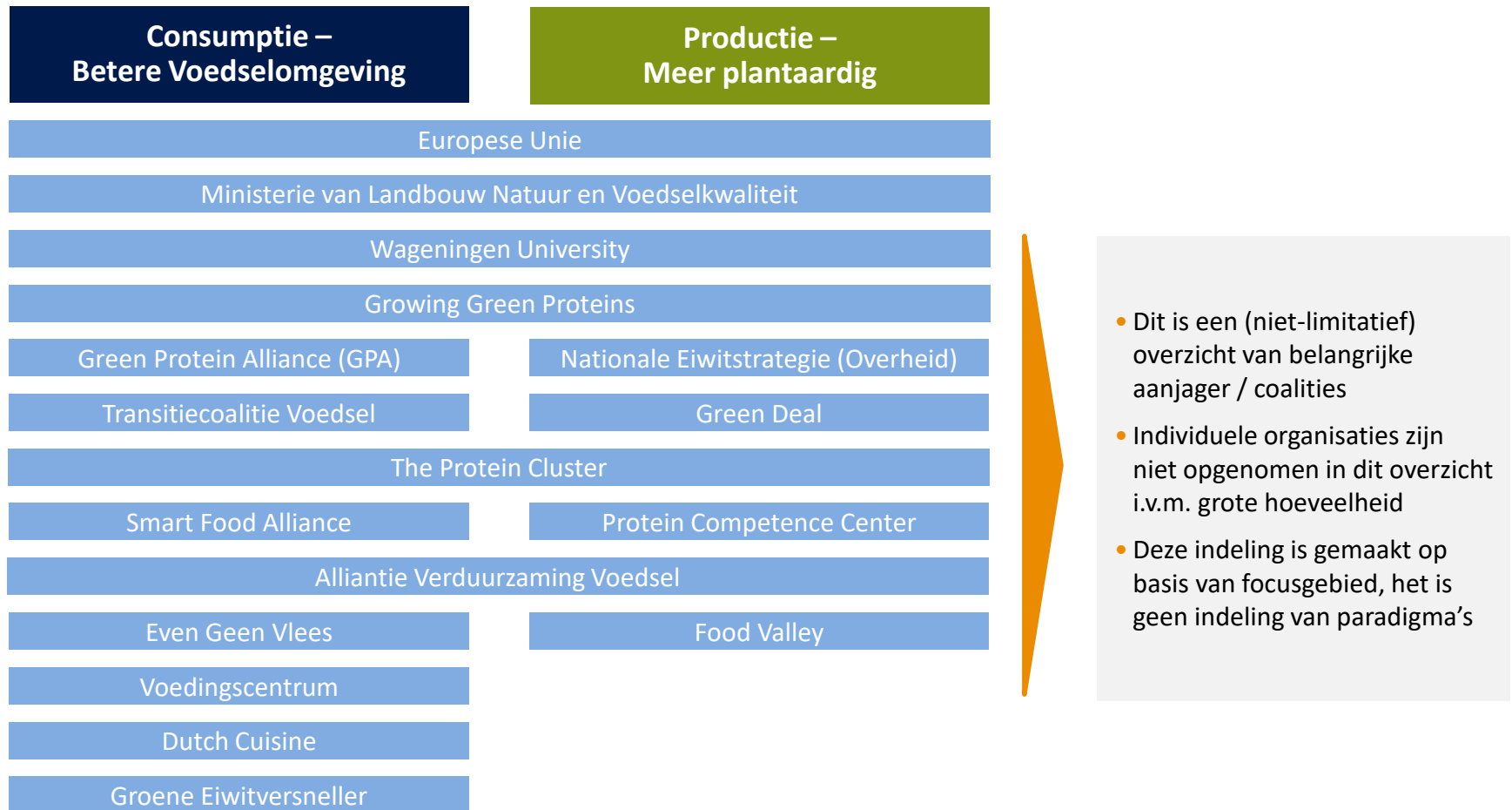
- Verbeter business case voor boeren van plantaardige eiwitteelt
- Stimuleer kwaliteitsverbetering bestaande eiwitten

Verbreden productie nieuwe /alternatieve eiwitbronnen

- Richt wetgeving in op toepassing van nieuwe/alternatieve eiwitbronnen
- Stimuleer innovatie rondom eiwitbronnen bij koplopers

Een succesvolle transitie vraagt om een holistische aanpak, daarom is het van belang groepen met verschillende opvattingen te verbinden

Aanbeveling 3 – verbind de 2 paradigma's en bijbehorende stakeholders

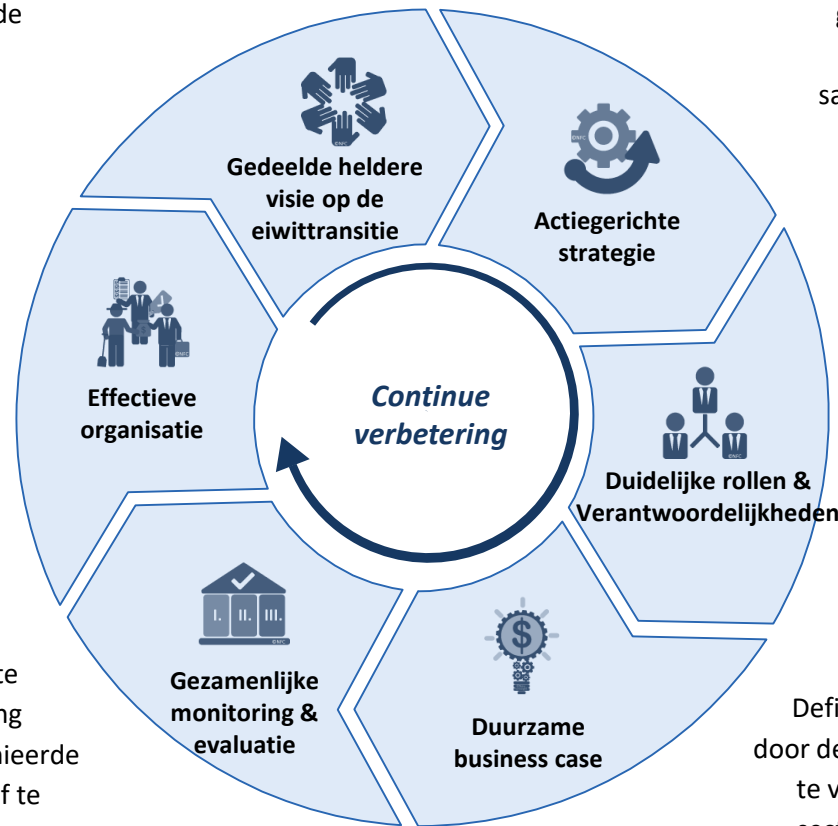
Er zijn 6 succesfactoren die belangrijk zijn bij het inrichten van een proces om de transitie te versnellen

Aanbeveling 4 – Borg een goed proces – de 6 succesfactoren (1/2)

Creëer een **gedeelde heldere visie** op de eiwittransitie zodat alle stakeholders een duidelijk- en geaccepteerd beeld hebben van de eiwittransitie;

Investeer in een **effectieve organisatie** die voldoende tijd, middelen, expertise, mandaat en autoriteit om te interveniëren heeft om de samenwerking tussen de stakeholders te begeleiden, de lange termijn visie te borgen, en sector breed en overstijgend te communiceren over de successen en geleerde lessen.

Co-creëer **gezamenlijke M&E** dat dient als een systeem om collectief te meten en te evalueren hoe voortgang verloopt op basis van helder gedefinieerde uitkomsten, en zo verantwoording af te leggen, freeriders te voorkomen en continue verbetering mogelijk te maken;

© NewForesight

Ontwikkel een **actiegerichte strategie** zodat de hoofdzaken worden geadresseerd, de juiste prioriteiten worden gesteld, en er nauw wordt samengewerkt tussen de belangrijke benodigde stakeholders;

Verduidelijk **de rollen & verantwoordelijkheden** van iedere belanghebbende / stakeholder zodat er synergiën ontstaan, schaalbaarheid mogelijk wordt, kosten eerlijk worden gedeeld, en wordt erkend dat samenwerking hard werk en doorzettingsvermogen vereist;

Definieer een **duurzame business case** door de logica/baten van de eiwittransitie te verduidelijken, en daardoor de hele sector in de gewenste richting te laten bewegen;

De belangrijkste aanbevelingen op een rijtje gezet per succesfactor

Aanbeveling 4 – Borg een goed proces – de 6 succesfactoren (2/2)

Gedeelde visie

- Zorg voor vertegenwoordiging van de belangrijke stakeholder groepen
- Faciliteer een constructieve dialoog die leidt tot een breed gedragen consensus
- Wees ambitieus in het formuleren van de visie
- Zorg ervoor dat de visie gezamenlijk is en dus aansprekend is voor alle partijen
- Formuleer heldere en precieze doelstellingen (smart)

Strategie

- Bouw voort op eerdere resultaten, samenwerkingen en afspraken
- Vertaal de doelstellingen naar outcome, outputs, actions en input
- Denk na over welke middelen (tijd, geld, etc.) er nodig zijn om de gewenste resultaten te behalen
- Formuleer op basis van de interventie logica een concreet actieplan inclusief korte en lange termijn mijlpalen

Rollen & verantwoordelijkheden

- Bepaal de rollen, verantwoordelijkheid en activiteiten van elke partner
- Zet partners in op het gebied waar ze goed in zijn
- Bepaal gezamenlijk op welke manier er wordt samengewerkt om de gedeelde visie te realiseren
- Ontwerp de governance structuur van de samenwerking

© NewForesight

Business case

- Maak voor elke partner concreet wat steun / deelname / inzet betekent
- Creëer waarde voor elke type stakeholder bij deelname
- Zet barrières om in stimulerende maatregelen
- Zorg ervoor dat deelname onderscheidend werkt t.o.v. niet deelname
- Ontmoedig freeriders, meelifters en overvragers om mee te doen

Monitoring & evaluatie

- Zet een gezamenlijk systeem op om voortgang te meten en te evalueren
- Spreek af wat de minimale- en optimale ambities zijn
- Meet en deel de voortgang van de resultaten op regelmatige basis
- Maak een communicatie plan met aangepaste boodschap per belangrijke doelgroep

Effectieve proces organisatie

- Organiseer goede facilitatie om het proces te begeleiden (neutraal en met de juiste ervaring)
- Zorg dat zij zich volledig kunnen focussen op het proces (dus geen extra taak naast andere verantwoordelijkheden)
- Deel financiering over verschillende financiers zodat het niet afhankelijk is van een enkele partij
- Borg lange termijn financiering

Voorlopen in de eiwittransitie

Inhoudsopgave

Introductie

Gewenste situatie – Waar is consensus over?

Huidige situatie – Barrières en stakeholders

De eiwittransitie – Analyse van de transitie

Toekomst – Conclusies & aanbevelingen

Appendix

Gebruikte bronnen

Auteur	Titel	Jaar
ABN AMRO	<u>Sectorprognose april 2018 – Food</u>	2018
Blonk Consultants	<u>Voetafdruk van eiwitconsumptie en – productie</u>	2017
CBS	<u>Teelt eiwitgewassen Nederland toegenomen</u>	2019
EAT-Lancet Commission	<u>Food Planet Health – Summary Report</u>	2018
European Union	<u>Report on the development of plant proteins in the European Union</u>	2018
European Union	<u>Report on a European strategy for the promotion of protein crops</u>	2018
Green Protein Alliance	<u>Green Growth Plan</u>	2017
ING	<u>The protein shift – will Europeans change their diet?</u>	2017
Klimaatberaad	<u>Ontwerp Klimaatakkoord – December 2018</u>	2018
Ministerie van LNV	<u>Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden</u>	2018
Natuur & Milieu	<u>Zeewierteelt op de Noordzee – Quickscan</u>	2018
	<u>The protein puzzle – The consumption and production of meat, dairy and fish in the EU</u>	2011
	<u>De macht van het menu</u>	2013
Planbureau voor de Leefomgeving	<u>Dagelijkse kost - Hoe overheden, bedrijven en consumenten kunnen bijdragen aan een duurzaam voedselsysteem</u>	2019
	<u>Effecten ontwerp Klimaatakkoord</u>	2019
Raad voor Regionaal Veevoer	<u>Naar 100% regionaal eiwit</u>	2016
Rabobank	<u>Vleesvervangers in Nederland: een kip met gouden eieren?</u>	2018
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu	<u>Wat ligt er op ons bord?</u>	2017
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur	<u>Duurzaam en gezond – Samen naar een houdbaar voedselsysteem</u>	2018
Rijksoverheid	<u>Transitie-agenda Circulaire Economie – Biomassa & Voedsel</u>	2018
Voedingscentrum	<u>Nieuwe richtlijnen Schijf van Vijf</u>	2016
	<u>Naar een meer plantaardig voedingspatroon</u>	2018
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid	<u>Naar een Voedselbeleid</u>	2014
Wageningen University & Research	<u>Vleesminnaars, vleesminderaars en vleesmijders</u>	2010

NewForesight Consultancy
www.newforesight.com

